

## طراحی فرم ارزشیابی کیفیت تدریس تئوری اساتید از دیدگاه دانشجویان دانشگاه

### علوم پزشکی لرستان در سال ۱۳۸۹

دکتر محمد زیبایی<sup>۱</sup>، عزیز کامران<sup>۲</sup>

نویسنده‌ی مسئول: خرم آباد، دانشگاه علوم پزشکی لرستان، دانشکده‌ی پزشکی zibaeim@lums.ac.ir

#### چکیده

**زمینه و هدف:** آموزش از عمده ترین رسالت های یک دانشگاه و از وظایف مهم اعضای هیات علمی بوده، ارتقای کیفیت آن، منجر به ارتقای کیفیت آموزش دانشگاه می گردد. از فرآیندهایی که به منظور این ارتقا کیفیت انجام می گردد، ارزشیابی مدرّس است، لذا این مطالعه با هدف طراحی و ارزیابی فرم ارزشیابی کیفیت تدریس تئوری اساتید توسط دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی لرستان در سال ۸۹ انجام گردید.

**روش بررسی:** در این تحقیق که یک مطالعه‌ی توصیفی مقطعی بود، ۲۹۰ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی لرستان انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه ای مشتمل بر دو بخش بود. بخش اول شامل اطلاعات فردی شرکت کننده (جنس، رشته‌ی تحصیلی، مقطع، ترم تحصیلی و معدل نیمسال قبلی) و بخش دوم مشتمل بر ۳۴ سوال بر اساس مقیاس لیکرت در پنج حیطه (مهارت های تدریس، ویژگی فردی، مهارت های ارتباطی، رعایت اصول و قوانین آموزشی و در نهایت مهارت های ارزشیابی) توسط محققین تهیه و در مرحله‌ی بعد اولویت و اهمیت هر قسمت به صورت لیکرت چهار گزینه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفت. اطلاعات پس از جمع آوری با استفاده از آمار توصیفی، آزمون مجذور کای دو مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

**یافته‌ها:** در این مطالعه ۱۷۹ نفر (۶۴/۹ درصد) از دانشجویان مونث و ۹۷ نفر (۳۵/۱ درصد) از دانشجویان مذکر شرکت کردند. دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشکده‌ی بهداشت (۳۰/۱ درصد) و دانشکده‌ی پزشکی (۱۸/۵ درصد) به ترتیب بیشترین و کمترین افراد شرکت کننده در بررسی حاضر بودند. نتایج نشان داد که اکثریت دانشجویان (۹۲ درصد) تسلط استاد بر موضوع درس و تعدادی کمی از افراد شرکت کننده در مطالعه (۲۲/۵ درصد) ارایه‌ی حجم نسبتاً زیاد موضوع در مورد موضوع درس در حیطه‌ی مهارت های تدریس را از موارد مهم ارزشیابی اساتید می دانستند. در این حیطه صرف وقت جهت پاسخگویی و نوع منبع مورد استفاده در اولویت های بعدی قرار گرفته، به طوری که به لحاظ ارزیابی اهمیت آن ها در ارزشیابی اساتید بین دو جنس و گروه های تحصیلی اختلاف معنی داری مشاهده شد ( $P=0/001$ ).

**نتیجه گیری:** دانشجویان عوامل مهم در ارزشیابی اساتید را به خوبی تشخیص می دهند؛ اما در اولویت دهی به آیتم ها از فاکتورهای نظیر جنسیت، معدل تحصیلی، مقطع و رشته‌ی تحصیلی تاثیر می پذیرند.

**واژگان کلیدی:** ارزشیابی، استاد، دانشجو، فن دلفی

۱- دکتری تخصصی انگل شناسی پزشکی، استادیار دانشگاه علوم پزشکی لرستان

۲- دانشجوی دکتری آموزش بهداشت، گروه آموزش بهداشت و ارتقا سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

## مقدمه

ادغام آموزش از عمده ترین رسالت های یک دانشگاه و از وظایف مهم اعضای هیات علمی بوده و ارتقای کیفیت آن، منجر به ارتقای کیفیت آموزش دانشگاه می گردد. از فرآیندهایی که به منظور این ارتقای کیفیت انجام می گردد ارزشیابی مدرس است (۱ و ۲). ارزشیابی به یک فرآیند نظام مند جهت جمع آوری و تفسیر داده ها اطلاق می گردد که تحقق اهداف مورد نظر برنامه و میزان آن را تعیین می نماید (۳). در این زمینه، ارزشیابی تعیین می کند که آیا اهداف مورد نظر تحقق پیدا کرده اند یا در حال تحقق هستند و به چه میزان ارزشیابی برای تعیین ارتباط، اثر بخشی و تاثیر فعالیت های مشخص مورد استفاده قرار می گیرد (۴). بی شک ارزشیابی از موثرترین روش های جهت تضمین کیفیت و شرط اساسی روند ارتقای مستمر در سیستم آموزشی می باشد. با استفاده از ارزشیابی و همچنین نتایج به دست آمده می توان به پیگیری نقاط قوت و ضعف سیستم پرداخته، به دنبال آن گام های مناسبی جهت تصمیم گیری در راستای ایجاد تحولات و اصلاح امور برداشته شود (۵).

امروزه ارزشیابی به عنوان عامل تعیین کننده ی اعتبار و سودمندی عملکردها محسوب می شود. از این رو از ارزشیابی مداوم برای سنجش کیفیت عملکرد مدرسين و آگاهی از نقاط قوت و ضعف آن ها به منظور ارتقا و پویایی فعالیت های آموزشی استفاده می شود. روش های مختلفی برای ارزشیابی عملکرد آموزشی اساتید وجود دارد. متداول ترین آن ها، ارزشیابی اساتید توسط دانشجوین (Student Evaluation of Teaching) است که در سال های اخیر در دانشگاه ها رایج گردیده است. در این مدل ارزشیابی، معمولاً با استفاده از پرسشنامه حاوی سوالات چند گزینه ای یا باز، نظرات دانشجوین را پیرامون رفتار و فعالیت آموزشی اساتید مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهند (۱). هر چند ارزشیابی امری منطقی و ضروری است و با انجام آن

می توان به نکات منفی و مثبت برنامه ها و عملکردها پی برد، اما لازمه ی آن وجود یک سیستم و ابزار سنجش صحیح، حساس و دقیق است تا هم ارزشیابی به نحو صحیح صورت گیرد و هم تبعات منفی آن به حداقل برسد. از پیامدهای منفی اجرای ضعیف ارزشیابی، کاهش رضایت پرسنل، کم شدن انگیزه، بی تفاوتی آن ها به وظایف خود و نهایتاً کاهش بازدهی سیستم است که در جای خود مسایل بسیار مهمی هستند (۶).

در بررسی برگمن (Bergman) در مورد نظرات دانشجوین و اعضای هیات علمی در مورد ویژگی های مدرسین بالینی ممتاز و آموزش موثر، از نظر مدرسین دانش پژوهی و از نظر دانشجوین توانایی برقراری ارتباط از معیارهای عمده بودند (۷). به علاوه مطالعه ی دانشگاه علوم پزشکی اهواز نشان داده است، مهم ترین معیار از نظر دانشجوین رفتار و عملکرد آموزشی بوده، از نظر آنان ویژگی های شخصیتی و آکادمیک مدرسین و طریقه ی ارزشیابی دانشجوین نیز دارای اهمیت متوسط است (۸). دانشجوین دانشگاه علوم پزشکی قزوین، داشتن اعتماد به نفس، برقراری ارتباط نزدیک با دانشجو، احترام به زمان شروع و خاتمه ی کلاس، استفاده از سوالات دقیق و جامع در امر ارزشیابی دانشجو را ویژگی های مطلوب در تدریس یک مدرس می دانند (۹).

بنابراین لازمه ی ارزشیابی مناسب و صحیح مدرس مشخص بودن معیارها و ملاک های موثر در آموزش مطلوب است، چرا که با استفاده از ملاک ها و شاخص ها فرم های ارزشیابی جهت سنجش و ارزیابی مدرسین طراحی می گردند. با توجه به اهمیت این امر و به دلیل اینکه مطالعاتی مبنی بر طراحی فرم ارزشیابی کیفیت تدریس تئوری اساتید که آیتم های آن از دانشجوین استخراج شده باشد، یافت نشد. لذا این مطالعه با هدف طراحی و ارزیابی فرم ارزشیابی کیفیت تدریس تئوری اساتید از دیدگاه دانشجوین دانشگاه علوم پزشکی لرستان در سال ۸۹ انجام گردید.

## روش بررسی

این تحقیق یک مطالعه‌ی توصیفی مقطعی بوده که در دو مرحله انجام گردید. جامعه‌ی مورد مطالعه دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشکده‌های مختلف، دانشگاه علوم پزشکی لرستان بودند. جهت تعیین حجم نمونه، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با در نظر گرفتن دانشکده و رشته‌های تحصیلی موجود در آن، استفاده شد. ترم تحصیلی به عنوان معیار ورود در نظر گرفته شد و دانشجویان ترم یک وارد مطالعه نگردیدند. دانشجویان ترم اول به دلیل این که آشنایی لازم با فرآیند ارزشیابی اساتید را نداشتند و استفاده از نظر آن‌ها ممکن بود باعث کاهش اعتبار نتایج شود، لذا در این پژوهش کلیه‌ی دانشجویان ترم دوم و بالاتر که شاغل به تحصیل در دانشگاه علوم پزشکی لرستان بودند، شرکت داده شدند. دانشجویان کلیه‌ی رشته‌های تحصیلی موجود در دانشگاه می‌توانستند در مطالعه شرکت نمایند و جهت حفظ و رعایت اخلاق پژوهش از درج نام و نام خانوادگی اجتناب گردید. ورود به مطالعه و تکمیل پرسشنامه اختیاری بود. جهت افزایش دقت پاسخ دانشجویان به سوالات پرسش‌نامه مجریان طرح پس از هماهنگی‌های لازم در کلاس حضور یافته و پس از توجیه دانشجویان پرسش‌نامه در اختیار آن‌ها قرار گرفت. محققین با ذکر اهمیت طرح برای جلب همکاری حداکثری، به دانشجویان وقت کافی برای پاسخ به سوالات دادند. روش گردآوری اطلاعات بدین صورت بود که ابتدا اولویت‌های ارزشیابی در ۵ قسمت مهارت‌های تدریس و ویژگی‌های فردی، مهارت‌های ارتباطی، رعایت اصول و قوانین آموزشی و مهارت‌های ارزشیابی با استفاده از فن دلفی (از رایج‌ترین فنون نیازسنجی و جمع‌آوری داده‌ها) استخراج شد. محققین تعداد افراد مورد نیاز برای برگزاری روش دلفی را ۳۰ نفر ذکر کرده‌اند و برخی محققین افزایش تعداد افراد در روش دلفی را برابر با افزایش قضاوت‌ها و افزایش اعتماد

دانستند (۱۰). لذا در این مطالعه از تمامی ۲۹۰ دانشجو در روش دلفی نظرخواهی شد. ابتدا از دانشجویان انتخاب شده طی نامه‌ای در یک سوال بازخواسته شد تا به طور کلی فاکتورهای مورد نظر خود برای ارزشیابی اساتید را لیست نمایند.

فاکتورهای اعلام شده دسته‌بندی و موارد مشابه در یک طبقه قرار گرفتند و مجدداً فاکتورهای طبقه‌بندی شده به دانشجویان ارجاع داده شد و از آنان خواسته شد تا نظرات خود را در مورد فاکتورها اعلام کنند، نظرات اعلام شده در طبقه‌بندی و آیتم‌ها اعلام و برای دومین بار به دانشجویان جهت نظردهی ارجاع داده شد که در این مرحله هیچ فاکتوری حذف یا اضافه نشد.

ابزار به دست آمده شامل ۲ قسمت بود که یک قسمت آن مشخصات دموگرافیک (معدل، مقطع و رشته‌ی تحصیلی، جنس و ...) و بخش دوم پرسشنامه مربوط به حیطه‌های ارزشیابی به دست آمده از دانشجویان در ۵ قسمت بود که شامل مهارت‌های تدریس (۱۲ فاکتور)، ویژگی‌های فردی (۱۰ فاکتور)، مهارت‌های ارتباطی (۴ فاکتور)، رعایت اصول و قوانین آموزشی (۴ فاکتور) و مهارت‌های ارزشیابی (۴ فاکتور) بود و دانشجویان می‌بایست هر یک از فاکتورها را در هر حیطه به لحاظ اهمیت به صورت لیکرت ۴ گزینه‌ای (خیلی مهم، مهم، کم اهمیت، بی اهمیت) مورد ارزیابی قرار می‌دادند.

روایی محتوایی و صوری پرسشنامه‌ها توسط مدرسین و کارشناسان فن و تطابق با سایر مطالعات تایید و پایایی آن با استفاده از روش Test-Retest روی ۳۰ نفر از دانشجویان با فاصله‌ی ۲ هفته ارزیابی و ضریب همبستگی آن حدود ۰/۹ تعیین شد.

در ادامه‌ی تحقیق، پرسشنامه‌هایی که بدین منظور تهیه شده بود، در بین شرکت‌کنندگان در مطالعه توزیع گردید. با توجه

سوالات دانشجویان و اعتبار منابع مورد استفاده جهت تدریس در اولویت های بعدی قرار گرفتند و در این موارد نیز به لحاظ ارزیابی از اهمیت آن ها در ارزشیابی اساتید بین دو جنس و گروه های معدل تحصیلی اختلاف معنی داری وجود داشت. آرایه ی حجم نسبتا زیاد در مورد موضوع درس در رتبه ی آخر اهمیت از نظر دانشجویان قرار داشت که تنها ۲۲/۵ درصد (۶۲ نفر) آن را پراهمیت و ۵۸/۳ درصد (۱۶۱ نفر) آن را بی اهمیت و کم اهمیت ذکر کردند. تعداد ۶۸ نفر (۷۰/۱ درصد) از دانشجویان پسر اهمیت اعتبار منابع مورد استفاده جهت تدریس را در ارزشیابی اساتید خیلی مهم اعلام کردند، در حالی که ۶۱ درصد (۱۱۰ نفر) دانشجویان دختر این عقیده را داشتند (جدول ۴).

جدول ۳: توزیع فراوانی دانشجویان در پاسخ به اهمیت تسلط استاد بر موضوع درس به تفکیک جنسیت

| جنسیت           | تسلط استاد بر موضوع درس |       |          |          | جمع  |
|-----------------|-------------------------|-------|----------|----------|------|
|                 | خیلی مهم                | مهم   | کم اهمیت | بی اهمیت |      |
| مرد             | ۸۱                      | ۱۳    | ۰        | ۳        | ۹۷   |
| درصد            | ۸۳/۵٪                   | ۱۳/۴٪ | ۰        | ۳/۱٪     | ۱۰۰٪ |
| زن              | ۱۷۳                     | ۶     | ۰        | ۰        | ۱۷۹  |
| درصد            | ۹۶/۶٪                   | ۳/۴٪  | ۰        | ۰        | ۱۰۰٪ |
| جمع             | ۲۵۴                     | ۱۹    | ۰        | ۳        | ۲۷۶  |
| درصد            | ۹۲٪                     | ۶/۹٪  | ۰        | ۱/۱٪     | ۱۰۰٪ |
| P – value ۰/۰۰۱ |                         |       |          |          |      |

جدول ۴: توزیع فراوانی دانشجویان در پاسخ به اعتبار منابع مورد استفاده استاد جهت تدریس به تفکیک جنسیت

| اعتبار منابع مورد استفاده استاد جهت تدریس |              |       |          |          |      |
|-------------------------------------------|--------------|-------|----------|----------|------|
| جنسیت                                     | اعتبار منابع |       |          |          | جمع  |
|                                           | خیلی مهم     | مهم   | کم اهمیت | بی اهمیت |      |
| مرد                                       | ۶۸           | ۲۴    | ۲        | ۳        | ۹۷   |
| درصد                                      | ۷۰/۱٪        | ۲۴/۷٪ | ۲/۱٪     | ۳/۱٪     | ۱۰۰٪ |
| زن                                        | ۱۱۰          | ۵۸    | ۱۱       | ۰        | ۱۷۹  |
| درصد                                      | ۶۱/۵٪        | ۳۲/۴٪ | ۶/۱٪     | ۰        | ۱۰۰٪ |
| جمع                                       | ۱۷۸          | ۸۲    | ۱۳       | ۳        | ۲۷۶  |
| درصد                                      | ۶۴/۵٪        | ۲۹/۷٪ | ۴/۷٪     | ۱/۱٪     | ۱۰۰٪ |
| P – value ۰/۰۰۱                           |              |       |          |          |      |

به اینکه ۱۴ عدد از پرسشنامه ها با دقت لازم پر نشده یا برخی از گزینه ها بی پاسخ مانده بودند، از مطالعه حذف شدند. داده ها با استفاده از آمار توصیفی، آزمون  $\chi^2$  جهت بررسی متغیرهای موجود مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

## یافته ها

جامعه ی آماری متشکل از ۸۳ نفر (۳۰/۱ درصد) از دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشکده ی بهداشت، ۸۲ نفر (۲۹/۷ درصد) از دانشجویان دانشکده ی پرستاری و مامایی، ۶۰ نفر (۲۱/۷ درصد) از دانشجویان دانشکده ی پیراپزشکی و ۵۱ نفر (۱۸/۵ درصد) از دانشجویان پزشکی بود. بیشترین فراوانی در میان دانشجویان شرکت کننده در تحقیق، دانشجویان ترم چهار تحصیلی با ۳۵/۹ درصد (۹۹ نفر) و مقطع کارشناسی با ۷۰/۳ درصد (۱۹۴ نفر) به خود اختصاص داده بودند.

در مرحله ی اول با فن دلفی ۵ حیطه ی ارزشیابی استخراج شد و در ارزیابی های به عمل آمده در مرحله ی دوم از اهمیت حیطه ها و هر آیتم نتایج زیر به دست آمد. در حیطه ی مهارت های تدریس (جدول ۱)، تسلط استاد بر موضوع درس به عنوان مهم ترین فاکتور ارزیابی شد و ۹۲ درصد (۲۵۴ نفر) دانشجویان اهمیت آن را در ارزشیابی استاد خیلی مهم اعلام نمودند که در این ارزیابی بین دو جنس ( $P < ۰/۰۰۱$ ) و گروه های معدل تحصیلی دانشجویان اختلاف معنی دار آماری وجود داشت ( $P < ۰/۰۰۱$ ). بدین معنی که ۹۶/۶ درصد (۱۷۳ نفر) از دانشجویان دختر و ۸۳/۵ درصد (۸۱ نفر) دانشجویان پسر (جدول ۳). همه ی ۶۹ نفر (۱۰۰ درصد) دانشجویی که معدل ترم قبل آن ها بین ۱۶ تا ۱۷/۹ بود، اهمیت تسلط استاد بر موضوع درس را در ارزشیابی استاد خیلی مهم ارزیابی کردند در حالی که ۷۱ درصد (۲۰ نفر) از افرادی که معدل آن ها زیر ۱۴ بود، این عقیده را داشتند. در این حیطه، صرف وقت جهت پاسخگویی به

گرفت و تنها ۲۹/۳ درصد (۸۱ نفر) دانشجویان آن را خیلی مهم و ۲۷/۵ درصد (۷۶ نفر) بی اهمیت ارزیابی نمودند (جدول ۱).

در حیطه ی ویژگی های فردی استاد، داشتن اعتماد به نفس، نگرش استاد به موضوع تدریس و نگرش و علاقه ی استاد نسبت به رشته به ترتیب به عنوان مهم ترین اولویت ها انتخاب و رتبه ی دانشگاهی مدرس در رتبه ی آخر قرار

جدول ۱: توزیع درصد فروانی دانشجویان در پاسخ به اهمیت آیت‌های فرم ارزشیابی کیفیت تدریس

| آیت‌                                                     | خیلی مهم | مهم  | کم اهمیت | بی اهمیت |
|----------------------------------------------------------|----------|------|----------|----------|
| <b>حیطه مهارت‌های تدریس</b>                              |          |      |          |          |
| تسلط استاد بر موضوع درس                                  | ۹۲       | ۶/۹  | ۰        | ۱/۱      |
| صرف وقت جهت حل مشکلات و سوالات دانشجویان                 | ۶۵/۲     | ۳۱/۹ | ۱/۸      | ۱/۱      |
| اعتبار منابع مورد استفاده استاد جهت تدریس                | ۶۴/۵     | ۲۹/۷ | ۴/۷      | ۱/۱      |
| ارایه‌ی مطالب جدید علمی                                  | ۵۸/۳     | ۳۵/۵ | ۵/۱      | ۱/۱      |
| داشتن طرح درس و بیان آن برای دانشجویان                   | ۵۶/۵     | ۳۸/۸ | ۳/۶      | ۱/۱      |
| سرگرم کننده بودن کلاس                                    | ۵۵/۴     | ۳۴/۸ | ۸        | ۱/۸      |
| استفاده از وسایل کمک آموزشی                              | ۵۴/۷     | ۳۸/۸ | ۴/۷      | ۱/۸      |
| بیان اهمیت هر درس در شروع آن                             | ۵۰/۷     | ۴۰/۲ | ۸        | ۱/۱      |
| فراهم کردن موقعیت برای تفکر دانشجویان در خصوص موضوع درسی | ۴۹/۶     | ۴۶/۴ | ۲/۹      | ۱/۱      |
| پرسش و پاسخ از دانشجویان در جریان تدریس                  | ۳۹/۹     | ۴۶/۴ | ۱۰/۹     | ۲/۹      |
| دادن مسوولیت ارایه‌ی بخشی از دروس به دانشجویان           | ۲۴/۳     | ۳۰/۱ | ۳۱/۹     | ۱۳/۸     |
| ارایه‌ی حجم نسبتاً زیاد در مورد موضوع درس                | ۲۲/۵     | ۱۹/۲ | ۳۳/۳     | ۲۵       |
| <b>ویژگی های فردی</b>                                    |          |      |          |          |
| داشتن اعتماد به نفس                                      | ۸۱/۹     | ۱۸/۱ | ۰        | ۰        |
| نگرش استاد نسبت به تدریس                                 | ۷۷/۲     | ۲۰/۳ | ۲/۵      | ۰        |
| نگرش استاد نسبت به رشته                                  | ۷۶/۱     | ۲۱   | ۱/۸      | ۱/۱      |
| صدا و لهجه استاد                                         | ۵۶/۹     | ۲۹/۳ | ۱۰/۵     | ۳/۳      |
| طرز لباس پوشیدن و ظاهر استاد                             | ۵۴       | ۳۱/۵ | ۱۲       | ۲/۵      |
| حرکات، راه رفتن و تکیه کلام ها                           | ۵۰       | ۲۵/۴ | ۱۵/۶     | ۹/۱      |
| رعایت ارزش های اسلامی                                    | ۳۴/۴     | ۳۷   | ۲۳/۹     | ۴/۷      |
| داشتن سابقه‌ی طولانی تدریس                               | ۳۱/۵     | ۳۱/۲ | ۲۶/۸     | ۱۰/۵     |
| رتبه‌ی دانشگاهی مدرس                                     | ۲۹/۳     | ۱۳/۸ | ۲۹/۳     | ۲۷/۵     |

به اسم به ترتیب رتبه بندی شدند و بین دو جنس در ارزیابی از اهمیت برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجویان اختلاف معنی داری وجود داشت (جدول ۲).

در حیطه‌ی مهارت‌های ارتباطی، برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجویان، انعطاف پذیری نسبت به رفتار دانشجویان، استمرار ارتباط با دانشجویان در جریان تدریس و شناخت دانشجویان

جدول ۲: توزیع درصد فروانی دانشجویان در پاسخ به اهمیت آیت‌های  
فرم ارزشیابی کیفیت تدریس تئوری

| مهارت‌های ارتباطی                                     | خیلی مهم | مهم  | کم اهمیت | بی اهمیت |
|-------------------------------------------------------|----------|------|----------|----------|
| برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجو                      | ۷۶/۴     | ۱۸/۵ | ۵/۱      | ۰        |
| انعطاف پذیری نسبت به رفتار دانشجویان                  | ۶۹/۹     | ۲۳/۹ | ۶/۲      | ۰        |
| استمرار ارتباط با دانشجویان در جریان تدریس            | ۶۵/۵     | ۲۷/۵ | ۶/۹      | ۰        |
| شناخت دانشجویان به اسم                                | ۳۴/۱     | ۳۳   | ۲۷/۵     | ۵/۴      |
| <b>رعایت اصول و قوانین آموزشی</b>                     |          |      |          |          |
| رعایت زمان دقیق شروع و پایان کلاس                     | ۴۶/۴     | ۴۲   | ۹/۱      | ۲/۵      |
| رعایت دقیق مفاد آیین نامه‌های آموزشی                  | ۳۳/۷     | ۴۹/۳ | ۱۴/۹     | ۲/۲      |
| الزام دانشجویان به رعایت مقررات آموزشی                | ۳۲/۲     | ۳۵/۱ | ۲۹/۷     | ۲/۹      |
| انجام حضور غیاب دقیق در کلاس                          | ۲۹       | ۲۲/۱ | ۳۳       | ۱۵/۹     |
| <b>مهارت‌های ارزشیابی</b>                             |          |      |          |          |
| برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم               | ۴۱/۷     | ۴۸/۹ | ۸/۷      | ۰/۷      |
| انجام ارزشیابی مرحله‌ای در پایان هر کلاس و در طول ترم | ۲۴/۶     | ۴۱/۷ | ۲۷/۵     | ۶/۲      |
| خواستن تکالیف تحقیقی از دانشجویان                     | ۲۱/۴     | ۳۶/۲ | ۳۵/۵     | ۶/۹      |
| انجام ارزشیابی ورودی از دانشجویان                     | ۱۵/۹     | ۳۰/۸ | ۳۹/۵     | ۱۳/۸     |

حضور غیاب دقیق در کلاس در رتبه‌های بعدی اهمیت قرار گرفتند. در حیطه‌ی مهارت‌های ارزشیابی، برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم، در رتبه‌ی اول و ۴۱/۷ درصد (۱۱۵ نفر) دانشجویان اهمیت آن را در ارزشیابی اساتید خیلی مهم ارزیابی نمودند که در این ارزیابی نیز بین دو جنس در گروه‌های معدل تحصیلی اختلاف معنی داری وجود داشت. تمام دانشجویانی که معدل آنها بین ۱۸ تا ۲۰ بود و در کردند و اختلاف معنی داری ( $P=0/006$ ) بین این گروه‌ها یافت شد، همچنین دانشجویان دختر به طور معنی داری

در حیطه‌ی رعایت اصول و قوانین آموزشی، رعایت زمان دقیق شروع و پایان کلاس در رتبه‌ی اول قرار گرفت و ۴۶/۴ درصد (۱۲۸ نفر) دانشجویان اهمیت آن را در ارزشیابی اساتید خیلی مهم ارزیابی کردند، به طوری که بین گروه‌های معدل تحصیلی در این ارزیابی اختلاف معنی داری وجود داشت ( $P<0/05$ ) در این حیطه، رعایت دقیق مفاد آیین نامه‌های آموزشی، الزام دانشجویان به رعایت مقررات آموزشی، انجام ۷۵ درصد (۲۱ نفر) دانشجویان با معدل زیر ۱۴، برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم را مهم و خیلی مهم اعلام

اهمیت بیشتری به این فاکتورها داده بودند. هم چنین تمام دانشجویان با معدل ۱۸ تا ۲۰ و ۸۲/۱ درصد (۲۳ نفر) دانشجویانی که معدل آن‌ها زیر ۱۴ بود، رعایت زمان دقیق شروع و پایان کلاس در پایان ترم را مهم و خیلی مهم اعلام کردند و اختلاف معنی‌داری بین این گروه‌ها بدست آمد ( $P=0/006$ ). تمام دانشجویان با معدل ۱۸ تا ۲۰ و ۷۸ درصد (۲۲ نفر) دانشجویان معدل زیر ۱۴، فراهم کردن موقعیت برای تفکر دانشجویان در خصوص موضوع درسی را مهم و خیلی مهم اعلام کردند که اختلاف معنی‌داری بین این گروه‌ها یافت شد ( $P=0/006$ ).

### بحث

طراحی نظام ارزشیابی مناسب برای استادان که گران بهاترین بخش نظام آموزش عالی را تشکیل می‌دهند، اهمیت ویژه دارد و یکی از روش‌های متداول بوده که تقریباً در تمامی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی انجام می‌گیرد. ارزشیابی امری منطقی و ضروری است که اگر به درستی انجام گیرد، رهنمودهای ارزنده‌ای را جهت اصلاح برنامه‌ها و عملکردها در اختیار می‌گذارد، اما اگر به طور صحیح انجام نگیرد و یا از نتایج آن استفاده مناسب نشود، عواقب زیانباری به دنبال خواهد داشت. یکی از ارکان مهم ارزشیابی، محتوا و میزان اهمیت سوالات ارزشیابی است که در قالب پرسشنامه توسط دانشجو پاسخ داده می‌شود (۱۱). با توجه به میزان پاسخ دهی دانشجویان می‌توان به اهمیت ارزشیابی کیفیت تدریس تئوری اساتید پی برد. در این مطالعه یافته‌های ما در پنج حیطه‌ی قابل بررسی بود. به نظر می‌رسد در این مطالعه درحیطه‌ی مهارت‌های تدریس، اهمیت تسلط استاد بر موضوع درس در ارزشیابی استاد از مهم‌ترین اولویت‌ها باشد به نحوی که دانشجویان با معدل بالا برای این ویژگی اهمیت بیشتری قایل هستند. از طرفی دیگر از نظر دانشجویان مذکور، اعتبار منابع مورد استفاده جهت تدریس در ارزشیابی می‌تواند اهمیت ویژه‌ای پیدا کند. در یک مطالعه

همسو توسط رئوفی و همکاران، از نظر دانشجویان تسلط بر موضوع درس و قدرت اداره و رهبری کلاس، جزء بهترین گویه‌های فرم بررسی کیفیت تدریس نظری شناخته شد (۱۱). علاوه بر تسلط علمی استاد بر موضوع مورد تدریس، تلاش استاد در تفهیم مطالب علمی به دانشجو و هم چنین قدرت بیان استاد از اهمیت بالا و یکسانی برای دانشجویان در ارزشیابی اساتید برخوردار است، به طوری که گاهی اوقات مشاهده می‌شود با وجود این که استاد تسلط علمی بر موضوع درس دارد، ولی در قدرت بیان و انتقال مفاهیم دچار مشکل می‌شود، بدین دلیل ارزشیابی وی توسط دانشجویان تحت تاثیر قرار گرفته و کاهش می‌یابد. بنابراین، یک استاد علاوه بر توانایی علمی باید، قدرت بیان و انتقال مطالب درسی مناسبی نیز داشته باشد. در تایید این نظر مطالعات قربانی و همکاران نشان داد، مهم‌ترین خصوصیات یک استاد خوب دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان دانشکده‌ی پرستاری دانشگاه علوم پزشکی سمنان به ترتیب تسلط علمی استاد بر درس مورد تدریس، شیوایی بیان، نحوه‌ی سامان دهی و تنظیم درس و علاقمندی به تدریس بوده است (۱۲). در مطالعه‌ی حاضر بین نظرات دانشجویان رشته‌های مختلف در هر یک از اولویت‌های حیطه‌ی مهارت‌های تدریس اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد که هم‌خوانی با مطالعه‌ی دکتر معزی و همکاران دارد. در مطالعه‌ی نامبرده در بین رشته‌های مختلف نیز در مورد معیار ارتباط مناسب مدرس با دانشجو، تسلط مدرس به محتوای درس، قدرت بیان و تفهیم مطالب درسی، استفاده مدرس از منابع جدید در تدریس، رفتار اجتماعی مدرس با دانشجو، تاثیر مثبت مدرس بر دانشجو و پذیرش پیشنهادات و انتقادات دانشجویان اختلاف معنی‌دار مشاهده نشده است (۱۳). نتایج حاصل از بررسی حاضر نشان داد اختصاص دادن وقت کافی جهت پاسخگویی به سوالات دانشجویان و اعتبار منابع مورد استفاده جهت تدریس در اولویت‌های بعدی قرار دارند. در مطالعه‌ی وکیلی و همکاران بخش زیادی از دانشجویان اظهار داشتند که

بوده که نشان داده شده سن، جنسیت، نژاد و ملیت، عواملی مهمی هستند که در ارزشیابی های اساتید تاثیر می گذارند (۱۷ و ۱۶). به طور کلی، دانشجویان به اساتیدی که صمیمی، برون گرا و علاقمند به تدریس هستند نمره های ارزشیابی بالاتری می دهند (۱۸). جدید و قدیمی بودن مطالب درسی در موضوع تدریس از دیدگاه دانشجویان در ارزشیابی اساتید با اهمیت و تاثیرگذار تلقی شده است. این یافته نشان می دهد ارایه ای اطلاعات علمی جدید و به روز در موضوع درس از طرف استاد از یکی از متغیرهای مهم و تاثیرگذار در ارزشیابی اساتید بوده که باید اساتید دانشگاه به آن توجه بیشتری نمایند.

درحیطه ویژگی های فردی استاد، داشتن اعتماد به نفس، نگرش استاد به موضوع تدریس و نگرش و علاقه ای استاد به موجب یافته های این مطالعه، دانشجویان برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجو، انعطاف پذیری نسبت به رفتار دانشجویان، استمرار ارتباط با دانشجویان در جریان تدریس و شناخت دانشجویان به اسم را به ترتیب از مهارت های ارتباطی اساتید رتبه بندی کردند. در مطالعه ای مشابه در چهارم ۷۶ درصد دانشجویان مهارت های ارتباطی اساتید در ارزشیابی آنان را مؤثر دانستند (۱۵)، در حالی که در مطالعه ای سیف و همکاران نتایج نشان داد که ارزشیابی شاگردان از معلم کمتر تحت تاثیر کیفیت درسی و یادگیری آنان متأثر از طرز عمل و روش کار معلم است (۱۹). به نظر می رسد در امر آموزش نه تنها نحوه ی تدریس و آموزش استاد، بلکه شخصیت و منش و رفتارهای او در کلاس می تواند در افزایش شور و شوق و انگیزه دانشجو برای یادگیری و آموزش، و نهایتا ارتقا و کیفیت آموزش بسیار مؤثر باشد. در این رابطه نشان داده شده است، اساتید سرزنده و با شور و شوق و پر انگیزه می توانند بیشترین یادگیری را در دانشجویان فراهم نمایند (۲۰). در پژوهش انجام شده در چهارم، ۷۶ درصد اساتید معتقد بودند که دانشجویان بیش از آن چه به محتوا و روش تدریس استاد توجه داشته باشند، به ارزیابی اخلاق، رفتار و شخصیت مدرس می پردازند (۲۱).

صرف وقت جهت حل مشکلات و سوالات درسی دانشجویان توسط استاد، تاثیر زیادی در نمره ی ارزشیابی اساتید دارد (۱۴). بنابراین استادی که وقت و زمان کافی برای رفع مشکلات درسی و غیر درسی دانشجو صرف می نماید، از دیدگاه دانشجو پنهان نمانده و تاثیر مهمی در ارزشیابی استاد خواهد داشت. بررسی حاضر نشان می دهد که سخت گیری استاد در کلاس یا امتحان در کم شدن نمره ی ارزشیابی بی تاثیر نمی باشد که با یافته ی حاصل از مطالعه امینی و همکاران مطابقت دارد (۱۵). در تحقیق حاضر با در نظر گرفتن جنسیت افراد شرکت کننده در مطالعه، بین عقاید دانشجویان مونث و بین دانشجویان مونث و مذکر در اهمیت هر یک از موارد موجود، اختلاف معنی داری وجود داشت که همسو با مطالعاتی نسبت به رشته به ترتیب به عنوان مهم ترین اولویت ها انتخاب و دارا بودن سمت اجرایی استاد در پایین ترین اولویت ها قرار داشت. در مطالعه وکیلی و همکاران از دیدگاه اکثریت دانشجویان اعتماد به نفس، شخصیت، متانت و خوش اخلاقی دارای اهمیت یکسان و بالا در ارزشیابی اساتید می باشند (۱۴). این بیانگر آن است که علاوه بر مهارت های تدریس استاد، اعتماد به نفس و شخصیت استاد از متغیر بسیار مهم دیگری است که در ارزشیابی اعضای هیات علمی بسیار تأثیرگذار می باشد.

مطالعه ی وکیلی و همکاران در رابطه با بررسی عوامل تاثیرگذار بر ارزشیابی اساتید از دیدگاه دانشجویان نشان داد که حضور به موقع در کلاس یکی از عوامل بسیار مهم مطرح شده توسط دانشجویان می باشد (۱۴). یافته های مطالعه ی حاضر در خصوص رعایت اصول و قوانین آموزشی، نشان از اهمیت رعایت زمان دقیق شروع و پایان کلاس آموزشی توسط ۴۶ درصد از دانشجویان بود. در یک بررسی دیگر که توسط نوابی و همکاران در این خصوص انجام شده است، حدود ۶۰ درصد از دانشجویان حضور به موقع مدرس در کلاس درس را عامل مهم برای مدرس مطلوب مطرح کردند (۱۸).



در ارزشیابی اساتید در فاکتورهای مختلف می‌باشند، اما در اولویت دهی و امتیازدهی از متغیرهایی نظیر جنسیت، معدل تحصیلی، مقطع و رشته‌ی تحصیلی تاثیر می‌پذیرند که می‌تواند اعتبار ارزشیابی‌های اساتید توسط دانشجویان را مورد تردید قرار دهد. نظر به اهمیت و نقش ارزشیابی‌های دانشجویی در ارتقای کیفیت و بهبود فرایند آموزش در دانشگاه، پیشنهاد می‌گردد مطالعه‌ای جامع در سطح دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور با حضور اساتید و دانشجویان برتر برای تدوین و طراحی فرم ارزشیابی اساتید و روش‌های مکمل انجام گیرد تا ارزشیابی واقعی از عملکرد آموزش اساتید تسهیل گردد. لازم به ذکر است که عدم بررسی تاثیر بومی بودن یا نبودن دانشجویان در اولویت دهی به فاکتورهای ارزشیابی اساتید و عدم بررسی نظرات اساتید در خصوص اهمیت موارد مطرح شده و نتایج به دست آمده از دانشجویان، از محدودیت‌های مطالعه‌ی حاضر می‌باشد.

### تقدیر و تشکر

پژوهشگران از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی لرستان و کلیه‌ی عزیزانی که در جمع‌آوری اطلاعات همکاری داشته‌اند، قدردانی به عمل می‌آورند.

### References

- 1-Bazargan-Harandi A. Educational evaluation: concepts, models and operational processes. Tehran: press; 2008.
- 2-Seif AA. Methods of educational measurement and evaluation. Tehran: Doran press; 2003 .
- 3-Sarchami R, Salman Zadeh H. Iran university faculty members in terms of

اعتقاد اساتید بر این است که دانشجویان به دلیل عدم آگاهی لازم از فرآیند تدریس از قضاوت کاملی جهت ارزشیابی برخوردار نیستند، از این رو اعتقادی به نتایج حاصل از این گونه ارزشیابی‌ها ندارند. برخی معتقدند دانشجویان نظرات شخصی خویش را در ارزشیابی دخالت می‌دهند (۲۲ و ۲۱). با توجه به نتایج به دست آمده از مطالعات گوناگون، معمولاً ارزشیابی استاد توسط دانشجو از صحت لازم برخوردار نمی‌باشد و نباید مبنای تصمیم‌گیری‌ها (ارتقا، تشویق و تنبیه و تعیین استاد نمونه و...) قرار گیرند (۲۳). بهتر است از سایر روش‌های ارزشیابی به ویژه روش‌هایی که تعیین‌کننده‌ی میزان یادگیری دانشجویان در نتیجه‌ی درس و آموزش استاد می‌باشد نیز بهره‌گرفت. در این راستا می‌توان از تجربه‌ی کشورهای خارجی که در ارزشیابی بیشتر از میزان یادگیری فراگیر استفاده شده بهره‌گرفت. تجربه‌ی دانشگاه سنگاپور در این خصوص در زمینه‌ی طراحی یک روش جدید سنجش بر مبنای توانایی شامل تعیین حداقل و حداکثر توانایی و هم‌چنین توانایی متوسط استاد در این رابطه مفید می‌باشد (۲۴).

### نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های اغلب مطالعات، دانشجویان از عوامل مهم

- student assessment to improve teaching. *J Qazvin Uni Med Sci*. 2005; 9(1): 67-72.
- 4- Seif AA. Methods of measurement and evaluation of training. 3rd ed. Tehran: Doran press; 1999.
- 5- Wolf R. Educational evaluation methods. Center for academic press; 1992.
- 6- Shakoornia A. Teacher evaluation and quality improvement. Congress proceedings

of National Assessment and Accreditation of Ahwaz, 2001.

7- Bergman K, Gaitskill T. Faculty and student perceptions of effective clinical teachers: an extension study. *J Professional Nurs.* 1999; 6(1): 33-44.

8- Shakoornia A, Motlagh MA, Malayeri AR, Jahanmardi AR, Komili Sani H. Medical students Jondishapoor factor in teacher evaluation. *Iranian J Med Educ.* 2005; 5(2): 101-10.

9- Sarchami R, Hoseini M. Students' view points about priorities in teacher evaluation. *Iranian J Med Educ.* 2002; 2: 50.

10- Ahmadi FA, Nasiriani KH, Abazari P. Delphi technique: a research tool. *Iranian J Med Educ.* 2008; 8(1): 175-85.

11- Raoufi SH, Seikhian A, Ebrahimzadeh F, Tarahi MJ, Ahmadi P. Designing a novel sheet to evaluate theoretical teaching quality of faculty members based on viewpoints of stakeholders and Charles E. Glassick's scholarship principles. *J Hormozgan Uni Med Sci.* 2010; 14(3): 167-76.

12- Ghorbani R, Haji-Aghajani S, Heidarifar M, Andade F, Shams-Abadi M. Viewpoints of nursing and para-medical students about the features of a good university lecturer. *Koomesh.* 2009; 10(2): 77-83.

13- Moezi M, Shirzad H, Zamazad B, Rohi H. Evaluation process in viewpoints of academic staff and students in Shahrekord University of Medical Sciences. *J Shahrekord Uni Med Sci.* 2010; 11(4): 63-75.

14- Vakili A, Hajaghajani S, Rashidy-Pour A, Ghorbani R. An investigation of factors influencing student evaluation of teacher performance: A comprehensive study in Semnan University of Medical Sciences. *Koomesh.* 2010; 12 (2): 93-103.

15- Amini M, Honardar M. The view of faculties and medical students about evaluation of faculty teaching experiences. *Koomesh.* 2008; 9(3): 171-178.

16- Germain ML, Seandura TA. Grade inflation and student individual differences as systematic bias in faculty evaluations. *J Instructional Psychol.* 2003; 32: 58-67.

17- Maroofi Y, Kiamanesh AR, Mehr Mohammadi M, Asgari MA. Teaching quality assessment in higher education: investigation of some views. *Curriculum Studies.* 2007; 5(2): 81-112.

18- Navabi N, Jahanian I, Haji Ahmadi M. Parvaneh M. Criteria for a desirable teacher from the view point of students of Babol University of Medical Sciences. *J Babol Uni Med Sci.* 2010; 12(Suppl 1): 7-13.

- 19- Seif AA. Teacher evaluation using students' viewpoint. Is it reliable? *Psychol Res*. 1997; 1: 12-24.
- 20- Sharifi M, Jourabchi Z, Alipour Haydari M, Teachers effectiveness on student assessment of teachers and the course. *J Qazvin Uni Med Sci*. 2002; 6(2):81-7.
- 21- Amini M, Najafipour S, Torkan N, Ebrahimi Nejad F. Correlation between educational performance and communication skills of Jahrom medical teachers. *Babol Uni Med Sci*. 2010; 12(Suppl 1): 100-5.
- 22- Hajiaghajani S. Viewpoints of Shahid Beheshti University faculty members about the effect of their evaluation by students on teaching activities. *Res Med Sci*. 1999; 1: 8.
- 23- Aghamolaei T, Javadpour S, Abedini S. Attitude of Bandar-Abbas medical university faculty members about their assessment by the scholars. *J Hormozgan Uni Med Sci*. 2010; 14: 234-40.
- 24- Zubair A, Khoo-Hoon E, Tan-Chay H. A novel approach to faculty development program evaluation. *Med Educ*. 2004; 38: 1187-88.